

Edvard Munc'un Sanatında Yas Olgusu

Meral ZENGİN*

Özet

Ölüm, her canlı için kaçınılmaz, sonrası belirsizlik içeren bir olgu olarak çağlar boyu bilim ve sanatın konusu olmuştur. İnsanın anlamlandırmakta güçlük çektiği en karmaşık olgulardan biridir. Ölümden sonraki belirsizliğin yarattığı korku ve endişe ile hayatı boyunca mücadele eden insan, bu durumla karşılaştığında derin üzüntüler içeren bir yas süreci yaşar. Özellikle yakınlarını kaybeden bireylerin, yas sürecinin kimi zaman uzun yıllar sürdüğü ve tüm yaşamlarını etkilediği belirtilmektedir.

Ekspresyonizm akımının öncülerinden kabul edilen Edvard Munch'un yapıtları incelendiğinde ölüm ve yas konusunu tekrarlayarak kullandığı görülür. Sanatçı; erken yaşta annesini ve kız kardeşini hastalık nedeniyle kaybetmiş, ölüm olgusuyla çocuk yaşta tanışmıştır. Yaşadığı bu deneyim sanatını etkilemiş, yas içindeki bireylerin psikolojisini çarpıcı bir üslupla anlatmıştır. Yas tepkilerini farklı boyutlarda ele alan sanatçı, ölüm karşısında bireyin geçirdiği ruhsal değişimin yanında yas olgusunun sosyal yönüne de vurgu yapmıştır.

Araştırmalara göre modern toplumlarda insanın ölüm karşısında aldığı genel tavır reddetme ve duyarsızlaşma yönündedir. Bireylerin ölüm düşüncesinden uzaklaşarak günlük yaşamını bu doğrultuda şekillendirdiği belirtilir. Bu argümandan yola çıkılarak Munch'un ölüm ve yas konulu resimleri, ölümü unutmaya çalışan ya da duyarsızlaşan insanı ölüm olgusuyla yüzleştirir. Bu bağlamda kişi kendi ölümünü düşünerek varoluşunu sorgulayabilir. Bir başka anlamda; dünyadaki konumu üzerine tekrar düşünür ve ruhsal bir onarım yaşayabilir.

Çalışmada yas kavramı ve olası yas tepkileri araştırılarak Edvard Munch'un ölüm ve yas konulu resimleri bu doğrultuda yorumlanmaya çalışılmış, resimlerin modern toplumdaki işlevine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edvard Munch, Resim Sanatı, Yas, Ölüm, Modern Toplum

Mourning Case in Edvard Munch's Art

Abstract

Death is inevitable for all living things, including as a case after the uncertainty has been the subject of science and art in every age. Making sense of death is one of the most complex cases in which people have difficulty. The uncertainty created by the fear and anxiety after death people struggling through life, live a mourning process that involves deep sadness when faced with this situation. Especially near the individuals who lost their grieving process that sometimes lasted for many years, it is known to affect their whole lives.

When pioneer of expressionism current accepted Edvard Munch's works are examined it is seen that often use the issue of death and mourning. Artists at an early age had lost his mother and sister because of the disease, a child is acquainted with death. Living this experience influenced the art, he describes the psychology of individuals in mourning striking manner. The artist has described the death of different sizes.

Munch, as it reflects the mood swings of the individual in the face of death he emphasized the social aspects of death.

According to research, in modern society, the general attitude taken against human death, rejection and indifference. Individuals, away from the idea of death is noted that shape the daily life accordingly. Based on this argument, Munch's painting of death and mourning, trying to forget the death or insensitivity when people are confronted with death. In this context, one can question the existence thinking of his own death, reconsider position on the world, and live a spiritual restoration.

The concept of the work of mourning and grief reactions are investigating possible death and mourning Edvard Munch's painting have been interpreted in this direction, It has been referred to the function of art in modern society.

Keywords: Edvard Munch, Art, Mourning, Death, Modern Society

*Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. meralzng@hotmail.com.

Yas Kavramının Tanımlanması ve Yas Tepkileri

Ölüm; her canlı için kaçınılmaz, sonrası belirsizlik içeren bir olgu olarak çağlar boyu bilim ve sanatın konusu olmuştur. İnsanın anlamlandırmakta güçlük çektiği en karmaşık olgulardan biridir. Ölüm sonrası bilinmezliğin yarattığı korku ve endişe ile hayatı boyunca mücadele eden insan, bu durumla karşılaştığında derin üzüntüler içeren bir yas süreci yaşar. Özellikle yakınlarını kaybeden bireylerin yas sürecinin kimi zaman uzun yıllar sürdüğü, tüm yaşamlarını etkilediği belirtilmektedir.

“Yas tutma, basitçe; herhangi bir yitim ya da değişikliğe verilen psikolojik yanıt, iç dünya-mız ile gerçeklik arasında bir uyum sağlayabil-mek için yaptığımız uzlaşmalardır.” (Karabulut ,2010, 6). “Başka bir ifadeyle yas, sevilen bi-rinin ölümünden sonra kayıp yaşayan bireyler tarafından gösterilen fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkiler olarak nitelendirilebilir. Bununla birlikte, yas tepkilerinde görülen kişi-ler arası farklılıklar ve yas sürecine etki eden faktörlerin çeşitliliği nedeniyle yas, kavramsal olarak normal yas, karmaşık yas ve travmatik yas olarak üç farklı şekilde tanımlanmaktadır” (Gizir, 2006, 196).

“Yas sürecinin yaşanma şekli bireyden bi-reye değişmekle birlikte; genellikle üç aşama yaşanmaktadır. İlk aşama şok ve inkar, ikinci aşama sıkıntı, huzursuzluk hali ve geri çekilme, üçüncü aşama ise yeniden yapılanma süreci-dir” (Terakye, 2011, 78).

Araştırmalar çocukların da yetişkinler gibi yas tepkileri verdiğini göstermiştir. *“Çocukluk çağında sevilen birinin kaybı, özellikle ebeveyn kaybı, zor ve yıkıcı bir yaşantıdır. Literatürde çocukların yetişkinlerden daha farklı ve zorlu bir yas süreci deneyimlediği kabul gören bir gö-rüşdür” (Bildik, 2013, 225).*

Ölüm ve Yas, özellikle yirminci yüzyılda Eks-presyonizm akımına dâhil sanatçıların sıklıkla kullandığı kavramlardır. Ekspresyonizm'in ön-cülerinden kabul edilen Munch, resimlerinde ölüm ve yas konusunu tekrarlayarak kullan-mıştır.

Çalışmada yas kavramı ve olası yas tepkile-ri araştırılarak Edvard Munch'un ölüm ve yas ko-nulu resimleri bu doğrultuda yorumlanmaya çalı-şılmış, modern toplumdaki işlevine değinilmiştir.

Edvard Munch'un Resimlerinde Ölüm ve Yas

1863 yılında Norveç'te doğan sanatçı beş yaşında annesini tüberküloz nedeniyle kaybet-miş, daha sonra kız kardeşi de aynı hastalık-tan ölmüştür. Edvard Munch'un ölümle ilişkisi yaşamı boyunca sürmüş, deneyimleri sanatına yansımıştır.

Sanatçının resimleri ölümü anlamlandır-maya çalışan insanın ruhsal çıkmazlarını an-latır. Varoluşun ölüm aracılığıyla sorgulandığı çalışmalarda olası keder ya da matem görün-tüsünün ötesinde, yitirdikleri kişinin ardından başkalaşmış, değişmiş insanlar görülür. Bu başkalaşım; ölüm karşısında insan ruhunun yaşadığı sarsıntıdır. Bir arada duran fakat içe kapanmış, dalgın, şok geçirmiş bu kişiler, kendi ölümlü hallerini de düşünür gibidir. Çalışmalar-da çoğu kez ölen kişi gizlenmiş, geride kalanla-rın psikolojisi öne çıkmıştır.

Munch'un ölüm ve yas tepkilerini anlatan re-simlerinin çoğu iç mekanda geçer. Genellikle ölümün kasvetini anlatan bu odalar birkaç eşya dışında neredeyse boştur. Resimlerde görülen sabit eşya ölünün yatağıdır. Duvarlar genellik-le koyu, soğuk renklerle boyanmış zemin için ise sarı, kırmızı, turuncu gibi renkler kullanılmış-tır. Ölü odasının zeminindeki sıcak renk geride kalanların gerilimini yansıtır olabilir. Sarı ve tonlarının çoğu zaman melankoli ve hastalıkla ilişkilendirildiği bilinmektedir.

Sanatçı resimde detay kullanmaktan kaçın-mış, figürler kimi yerde neredeyse bir silüete dönüşmüştür. Buna rağmen ruh halleri olanca gerçekliğiyle yansıtılmıştır. Çalışmalarda ge-nellikle ölmüş kişinin yüzü, giysileri, yatağı be-yaz ve açık tonlarla vurgulanmıştır.

Edvard Munch'un ölüm ve yas konulu re-simleri arasında en dikkat çeken, “Ölü Anne ve Çocuk” isimli çalışmasıdır. Resim; ölmüş bir annenin geride bıraktığı yakınlarının yas tep-kilerini anlatır. Odadakilerin görünümü ölümün kısa süre önce gerçekleştiğine işaret eder. Ge-ride kalanlar şok geçirmiş gibi dalgın görünür-ler. Bireysel farklara rağmen genel olarak ölüm karşısında verilen ilk tepki şok ve inkardır (*Te-rakye, 2011, 78*).

Resim 1. Edvard Munch. *Ölü Anne ve Çocuk*, 1897-99, Tual Üzerine Yağlı Boya, 104.5 x 179.5 cm. Munch Museum, Oslo, Norway.

Ön planında yer alan çocuk annesinin ölü bedenine arkasını dönerek ölümle yüzleşmekten kaçınmaktadır. Yüzü izleyiciye dönüktür ve korku içindedir. Araştırmalar çocukların küçük yaşlarda bile yas sürecini yaşayabildiğini göstermiştir. *“Beş yaşından itibaren çocuklar, artık yavaş yavaş ölümün bir son olduğunu, evrensel ve kaçınılmaz bir fenomen olduğunu anlamaya başlarlar”* (Köylü, 2004, 104). Resmin merkezinde yer alan çocuk sanatçının annesini kaybettiği yaşa yakın gözükmetedir. Munch; beş yaşında annesini kaybettiğinde büyük olasılıkla benzer tepkiler göstermiştir. Sanatçı ölümün sarsıcı yanını, kendi yaşına yakın bir çocuğun anne kaybı üzerinden anlatmayı seçmiştir. Duyguların bu derece etkili aktarılması sanatçının çocukluk yaşantısına bağlanabilir.

Resmin en ilgi çeken yönü çocuğun kulaklarını kapama tepkisi. *“Genel olarak çocuklarda yas tepkileri sözel ifadelerden çok fiziksel ve davranışsal alanlarda görülür”* (Kıvılcım ve Gümüş Doğan, 2014, 81). Munch bu davranışı, ölüme karşı korunma tepkisi olarak çocukluk yıllarında içselleştirmiş olabilir.

Munch ses ögesini popüler resmi Çığlık'ta da kullanmıştır. Çığlık tablosuyla ilgili olarak sanatçı günlüğüne doğanın çığlığını hissettiğini yazar. Bu resminde öndeki figür doğanın sesi karşısında dehşet içindeyken köprüdeki diğer kişilerin bu sesi duymadığı anlaşılır. *“Ölü Anne ve Çocuk”* resminde de benzer bir durum söz konusudur. Resimde kederli bir sessizliğin varlığı sezilir; buna rağmen çocuk kulaklarını kapatarak bir anlamda ölümün yarattığı sessizliğe karşı koyar. Başka bir deyişle; çocuk ölümün neden olduğu kederli sessizliğin çığlığını duyar. Çünkü arka planda yer alan yas içindeki diğer kişiler birbirlerinden uzak, dalgın bir şekilde içlerine kapanmış haldedir.

Munch; yaşamı boyunca hastalıkla mücadele etmiş, kronik astım tedavisi görmüştür, özellikle psikolojik sorunları neredeyse tüm hayatını ve sanatını etkilemiştir. Bazı kaynaklar psikolojik sorunların uzun süreli yastan kaynaklandığını savunmuştur. *“Oysa çocukluk yıllarında kaybedilen anne, baba ya da kardeş gibi yakın bir kişinin etkisi, sadece çocukluk yıllarıyla sınırlı kalmayıp, belki yaşam boyu devam etmektedir”* (Köylü, 2004, 96).

Sanatçının yas konulu resimlerinden biri de, “Ölü Yatağı” isimli çalışmasıdır. Resmin kompozisyonu ölü yatağı ve yas tutanlar şeklinde iki bölümden oluşur. Yas tutan kişiler, siyah giysiler içindedir ve bedenleri karanlık içinde kaybolmaktadır.

Resimdeki ışıklı alan ölmüş kişinin yatağının olduğu bölümdür ve figürlerin yüzünü aydınlatmaktadır. Portreler deforme edilmiş, bu deformasyonlar yas tutanların keder ve çaresizliğini yansıtmakta etkili olmuştur. İfadeler bir anlamda geride kalanların ruhsal görünümü gibidir. Böylece yüzdeki deformasyon izleyiciyi, belki de kendi yaşamında tanıklık ettiği gerçekçi bir yas görünümünden insan ruhunun derinliğindeki acıyı anlamaya çekmektedir.

Resim. 2 Edvard Munch. Ölü Yatağı, 1895. Tual Üzerine Yağlı Boya. 90 x 120.5 cm. Rasmus Meyer Collection, Bergen, Norway.

Sanatçı, hayatını kaybeden kişinin yüzünü gizlemiş olmasına rağmen ön planda yer alan kadın portresini ölmüş bir yüz gibi ele almış, iskelet biçiminde resmetmiştir. En arkadaki figürün izleyiciye bakışı ise sanatçının ölüm konulu diğer resimlerinde de dikkati çeker. Gözler korkulu şekilde açılmıştır. Bu bakışlar, izleyeni resme dahil etmenin yanında ölüm korkusunu hatırlatırlar. Başka bir deyişle; izleyici ve resimdeki figürün yüzleşmesi insanın varoluşsal gerçeği olan ölüm korkusuyla yüzleşmesidir. “Ölüm korkusu, gerek her bireyde varlığını hissettirmesi, gerekse şiddet ve tesirinin kuvveti bakımından diğer bütün korkulardan farklı bir yapı arz eder. Bu bağlamda bireyin normal hayat akışı içinde ölüm aklına gelmez. Ancak kendinde veya çevresinde ölüme sebep olabilecek bir takım olaylara şahit olduğu zaman bu

korkuyu hisseder. Ölüm korkusunun psikolojik açıdan bireyin tüm korkularının ya da ürküntülerinin birleşme noktasında yer aldığı söylenebilir” (Koç, 2002, 7).

Munch'un ölüm konulu resimleri yas olgusunun sosyal yanına da vurgu yapar. Ölmüş kişinin bulunduğu oda kalabalıktır. Kimi tevekül içinde ölümü karşılarken kimi şok içindedir. Düşünce ve keder içindeki bu kişiler aynı zamanda kendi varoluşlarını sorgular gibidir. Kimse konuşmaz, bakışları farklı yönlere dönüktür ama yanyanadırlar. Bu matem görüntüsü sessiz bir dayanışmayı da içerir.

Resim 3. Edvard Munch. Hasta Odasında Ölüm, 1895, Tual Üzerine Yağlı Boya, 150 x 167.5 cm. Nasjonalgalleriet, Oslo, Norway.

“Ölüm gerçekliği belirsizliğiyle birlikte bireyde ve bireylerarası ilişkilerde önemli değişimler yaratmaktadır. Yoksunluk süreci içinde sosyal ilişkilerle birlikte şekillenen keder, kayıp, yas gibi kavramlar ve bu kavramlar çerçevesinde vücut bulan ritüeller ölümün kültürel bir olgu olduğu gerçeğini de göstermektedir” (Burcu ve Akalın, 2008, 51-31). Resimlerdeki kalabalık ölümle yüzleşen insanın destek arayışı olarak yorumlanabilir.

Sanatçının ölüm ve yas konulu resimleri yitirilen kişi ile geride kalanın ilişkisine de vurgu yapar. Resimdeki kederli insanların acı karşısındaki tavrı aslında kaybettikleri bireyle kurdukları ilişkinin dışavurumudur.

Modern Toplumun Ölüm Algısı ve Munch'un Ölüm Konulu Resimleri

Ölümün insan psikolojisinde yarattığı etki ve bireyin savunma tepkileri kimi zaman benzerlikler gösterse de teknolojik ve kültürel değişimler, ölüme karşı farklı tepkilerin geliştirilmesine neden olmuştur. *“Özel hayat ve bireysellik kavramlarının doğuşu ve aile kurumundaki işlevlerin farklılaşması ile birlikte yas tutmaktan, hatta ölümü herkes içinde konuşmaktan kaçınılmaya başlanılmıştır (Jones, 2004, 23)”*(Burcu ve Akalın, 2008, 46).

Araştırmalara göre modern toplumlarda insanın ölüm karşısında aldığı genel tavır reddetme ve duyarsızlaşma yönündedir. Bireylerin ölüm düşüncesinden uzaklaşarak günlük yaşamını bu doğrultuda şekillendirdiği belirtilir.

“...ölüme ilişkin sosyal eylem kalıplarının da modern toplum yapısı için de kaybolmaya başladığı kabul edilmektedir. Zira ölüm hakkında rahat bir şekilde konuşulamamaktadır. Ölüme yaklaşan hastalara ve yas süreci içerisindekilere geçmişte olduğu gibi geleneksel normlara uygun olarak davranılmamaktadır. Yas tutanların acılarının mevcudiyeti inkâr edilmekte, hastalarsa kurumlara kapatılarak izole edilmektedirler (Akalın 2006, 126–127). Bu bağlamda, modern çağda pozitif beden, performans, üretimin, engelli olmayanın ve gençliğin dünyasının ağırlıklı olması; zayıflık, hastalık, acı, ölüm ve negatif bedenin de özel ve genellikle saklanan ve sıklıkla ihmal edilen olması ölümün inkârı tezini genel olarak açıklamaktadır (Wendell, 1989)” (Burcu ve Akalın, 2008, 48).

Başka açıdan bakıldığında; ölümü unutmak isteyen insan, hayatından çıkarmak istediği bu olguyla yüzleştiği durumda duyarsızlaşma devreye girer. Ölüme karşı duyarsızlaşmada bir çeşit yok sayma, unutmak olarak düşünülebilir. Özellikle görsel iletişim araçlarında sıklıkla yer alan ölü bedenler ölüm olgusunun rutin bir kayıp gibi algılanmasına neden olmaktadır. Geride kalanların yaşadıkları keder dahi kimi zaman ajitasyona dönüşmektedir. *“...ölümün modern toplumdaki inkârında medya bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu konuda araştırmalar yapan antropolog Gorer (1965), kitle iletişim araçlarının ölümün doğal formları yerine artık ölümün şiddet içeren biçimlerine odaklandığını belirtmiştir.”* (Burcu ve Akalın, 2008, 46).

Bu argümandan yola çıkılarak Munch'un ölüm ve yas konulu resimleri, ölümü unutmaya çalışan ya da duyarsızlaşan insanı ölüm olgusuyla yüzleştirir. Fakat bu yüzleşme, ölümün sıradanlaştırılmasından, ajitasyona dönüştürülmesinden uzaktır. Sanatçı resimlerinde, ölüm karşısında geride kalanların gerçekçi tavrını konu alır. Ölümü durduramayan insanın geçirdiği ruhsal değişimi gözler önüne serer. Bu bağlamda kişi, kendi ölümünü düşünerek varoluşunu sorgulayabilir; bir anlamda dünyadaki konumu üzerine tekrar düşünür ve ruhsal bir onarım yaşayabilir. *“Ölüm bilincinin insan yaşamı üzerinde yapıcı etkileri olduğu anlayışının, varoluşçu psikolojinin de temeli olduğu görülmektedir. Varoluşçulara göre insan, doğduğunu ve bir gün öleceğini bilen tek canlıdır ve bu gerçek onu anlamlı yaşayıp yaşamadığı konusunda kaygılandırır. Onlar için ölüm kavramı konuşulmaması gereken, yaşarken unutulması gereken bir durum değildir; aksine yaşama ışık tutan, yaşamın bir parçası, belki de yaratıcısı olarak görülmelidir. Ayrıca ölümden ya da acı yaratan her şeyden sürekli kaçınmanın, yaşamdan da kaçma ile sonuçlandığı üzerinde durmuşlardır (Corey, 1990)”* (Sezer ve Saya, 2009, 152).

Yaşadıklarının etkisiyle ölüm ve yas konusunu bu denli içselleştiren Edvard Munch'un sanatının gücü; ölümün gerçek kederini hatırlatarak bireyin kendi varoluşunu anlamlandırma çabasına getirdiği katkıdır.

Kaynakça

Karabulut, E.(2010).*Diyarbakır'daki Taziye Evlerinde Akut Dönem Yas Sürecinin Yaşanması veYasın Ağırılık Derecesine Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi*. Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanlık Tezi, Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilimdalı.

İnternet Kaynakları

Bildik, T. (2013). Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas. *EÜ, Ege Tıp Dergisi*. 52(4), 223-229. http://egetipdergisi.com.tr/pdf/pdf_EGE_629.pdf (03.07.2015).

Burcu, E., Akalın, E. (2008). Ölüm Olgusu Üzerine Sosyolojik Tartışmalar. *HÜ, Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*. <http://www.hutad.hacettepe.edu.tr/index.php/hutad/article/viewFile/180/204> (20.06.2015).

Gizir, C. A. (2006). Bir Kayıp Sonrasında Zorluklar Yaşayan Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Yas Danışmanlığı Modeli. *MEÜ, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2(2). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mersinefd/article/view/5000002949> (4.07.2015).

Kıvılcım, M., Gümüş Doğan, D. (2014).Çocuk ve Ölüm. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*. 21(1):80. http://www.totmdergisi.org/articles/2014/volume21/issue1/2014_21_1_21.pdf (18.06.2015).

Koç, M. (2002). Ölüm Korkusu Üzerine Kuramsal Açıdan Psikolojik Bir Değerlendirme. *SAÜ, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 4, 6. <http://www.ifdergisi.sakarya.edu.tr/article/view/1052000228>(10.07.2015).

Köylü, M. (2004). Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve " Ölüm Eğitimi". *OMÜ, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17, 95-120. http://dergi.ilahiyat.omu.edu.tr/Makaleler/1601894773_200417040116.pdf (06.07.2015).

Sezer, S., Saya, P. (2009). Gelişimsel Açıdan Ölüm Kavramı. *DÜ, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13, 151-165. http://www.zgefdergi.com/Makaleler/1850171520_13_12_Sezer-Saya-son.pdf. (10.07.2015).

Terakye, G. (2011,Nisan). Kanserli Hasta Yakınlarıyla Etkileşim. [Online Dergi]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*. http://www.deu.edu.tr/UploadedFiles/Birimler/18451/78-82_terakye.pdf (05.07.2015).

[https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F%C4%B1k_\(tablo\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C4%B1%C4%9F%C4%B1k_(tablo)) (01.07.2015)..

<http://munchmuseet.no/munch> (02.07.2015).

Görsel Kaynaklar

Resim 1. Edvard Munch. Ölü Anne ve Çocuk, 1897-99, Tual Üzerine Yağlı Boya, 104.5 x 179.5 cm. Munch Museum, Oslo, Norway. <http://www.abcgallery.com/M/munch/munch35.html> (01.07.2015).

Resim 2. Edvard Munch. Ölü Yatağı, 1895. Tual Üzerine Yağlı Boya. 90 x 120.5 cm. Rasmus Meyer Collection, Bergen, Norway. <http://www.abcgallery.com/M/munch/munch33.html>

(01.07.2015).

Resim 3. Edvard Munch. Hasta Odasında Ölüm, 1895, Tual Üzerine Yağlı Boya, 150 x 167.5 cm. Nasjonalgalleriet, Oslo, Norway.

<http://www.abcgallery.com/M/munch/munch34.html> (01.07.2015).